

"Folkescenen" af Augusta Carit Etlar.

F O L K E S C E N E N

af

AUGUSTA CARIT ETLAR

KØBENHAVN
S. L. MØLLERS BOGTRYKKERI
1925

FORORD.

DETTE Forslag til Grundlæggelse af "den danske Folkescene", fremsatte jeg første Gang i "Nationaltidende" 1920-21. Jeg sendte derefter den trykte Plan til Landets Teaterinteresserede, samt til vore mest kendte Teaterledere, i det Haab at slaa til Lyd for denne store Sag.

Idag skænker jeg med Tak Forfatterens Ret til denne Plan til vor Stat eller Kommune, den Mæcen, det Konsortium eller den Mand, som magter at gennemføre den.

Augusta Carit Etlar.

FOLKESCENEN.

"Røvet er Kongeørnens gamle Rede".

FOLKESCENENS Opgave er og var den samme fra dens første Opstaaen i tidligste Tider til i Dag: ved festlige Fællesindtryk at gribe og højne Sindet, at henrykke Folket ved Forbilleder af dets eget Væsen, Kød og Aand - i gudlignende Skikkelse - midt i Livets brogede Foreteelser - og saaledes forene og opdrage Masserne til en Menighed. Dette var Folkescenens Grund-Ide fra Oldtiden, naar den inspirerede Sanger fremstod og i Ekstase besang "Daaden", besvaret af Koret, som forestillede Menigheden. Her fæstnedes de store, skabende Fællesindtryk i Sindene ved Anskuelsens Kraft, for senere ved Kontinuitetens Gode at gaa i Arv ned gennem Slægterne, værnende om Folkets Særpræg og Ejendommelighed, Sæder og Skikke, kort sagt, udvikle i Ensartethed ved de fælles Folkeideal og saaledes skabe de blivende Værdier, de fælles Livsværdier for Folkehjerte og Fantasi.

Et unisont, ensartet udviklet Folk er et stærkt Folk - et mangeartet Folk er svagt ved Splittelse. Folkescenens Opgave maa derfor siges at være et af de vigtigste Midler til Udvikling af den menneskelige Kultur. Intetsteds paavirkes Sindene stærkere og mere umiddelbart end ved de store Skuespils Fremførelse, egnede for Folket, og som gengiver det fælles aldaglige i festlig løftende Form. Dette blev Folkescenens store Maal. Naar dette tilsidesættes, er Folkescenen ikke mere. Andre Maal kan sættes: Kunstens, Underholdningens i Tidssmagens skiftende Udtryksformer, Spekulation, Tendens, - men Folkescenen forsvinder, naar dens Opgave, den kulturelle Overlevering, ikke opretholdes, og den kan ikke erstattes, selv om det i Ny og Næ af skiftende Direktioner findes formaalstjenligt at opføre klassiske Folkeværker. Kontinuiteten er brudt, Autoriteten nedbrudt, Menigheden forsvundet, - Forstaaelsen svigter - Virkningen udebliver.

Konfucius' politiske Program lyder allerede 550 Aar før Kristus: "Al ægte Kundskabs og Oplysnings Princip er at forny Folket og gøre det bestandigt i Fortræffelighed." Fremdeles udtaler

denne Østens store Vise i samme Program: "For at styre Staten vel, maa Familielivet først ordnes ret, men for at Familielivet kan ordnes, maa hver Enkelt dannes, saa at *Hjertet* kommer paa rette Sted - men for at Hjertelaget kan udvikles og blive bestandigt i Fortræffelighed, maa de lysende Dyder fremholdes og belyses ved Forbilleder" - Slægternes, Kontinuitetens.

Dette er altsaa Folkescenens betydningsfulde Kulturopgave. Folkescenens Kunst kan imidlertid ikke trives under samme Tag som de forskellige Kunstarter og Skuespil, hvis Maal og Berettigelse, saavel i Digtning som ved Skuespillernes Fremstillingskunst er grundvæsentlig forskellig fra ovennævnte Formaal. Intet i Tidernes Smagsretning har Bud ned til Folkesjælen. Folkets Scene kan derfor ikke, har aldrig kunnet - og vil aldrig med Udbytte kunne huses under samme Tag som Bourgeoisiets Smag, hvor mange Dobbeltscener der end bygges. Den Dobbeltthed der er mellem Folkets Trang mod den enkle Højsindspatos, efter gribende Storhedshandling og den forfinede Smags, bør ikke forenes eller udjævnes - maa og vil altid staa i skarp Modsætning til hinanden,

Føles dette Savn? Savnet af denne Folkescene? Nej. Hvad der gledet ud af Bevidstheden, savnes ikke bevidst, men den er derfor ikke desto mindre den uundværligste og betydningsfuldeste af alle Kunstarter. Udført i den rette Aand, paa ret Maade vil den snart drage Folket til Huse, ogsaa Bourgeoisi, Overklasse, ja, selv den forfinede Smags Dyrkere, og i Enhed samle til eet Folk. Menneskehjertet har nu engang fra vore bevægede Øjeblikke kun de samme enkle Udtryksmidler, som har Bud ned til alle.

Alene Staten har Ansvar og Pligt overfor denne betydningsfulde Folkeopdragelsesanstalt, som "kan belyse Dyderne og forny Folket i Fortræffelighed til Statens Styrelses Bedste".

Staten bør her være Arbejdsgiver, Støtte, Vejleder, for dette Folkets eget Scenehus, bør skabe Rammen for den store Tanke, Folkescenens Grund-Ide. Udlandet har allerede bevist Sagens Mulighed, saavel den aandelige som den materielle, saaledes at Folket selv i Dag derude ejer sit Scenehus og der har Ret til at se, hvad der ene kan løfte Folkehjertet, hvilket jeg vil søge at klarlægge i et følgende Afsnit.

Alene Staten kan skabe og opretholde Kontinuitetens Sikkerhed, som er *nødvendig* for denne Institutions Udvikling gennem Aarene til Autoritet. Den tør ikke overgives til spekulerende Privatdirektørers tilfældige Smag, selv om det stærke private Initiativ maa gives frit Spillerum. Her er en Statsopgave af vidtrækkende Betydning: "For at styre Staten vel, maa Familielivet ordnes ret, Hjertelaget udvikles under Forbilledets, Dydernes Belysning".

Staten alene kan lettest gennemføre eller støtte eller fremhjælpe denne mægtige Kæmpeopgave. I Dag er Folkets Værker, Traditionens, selve Menneskehedens nedarvede Skatte hjemløse Fugle, der med et Smil - et Skuldertræk ses flagre hen over vore moderne Scener. Den faste Institutions Autoritet fattes i vort Land, den begejstrede Menigheds Forstaaelse savnes. Alene Staten har Interesse og Forpligtelse overfor dette Arnested, hvor Hjerterne bringes i nærmere Kontakt med det Ophøjede, hvor Efterlignelsestrangen opflammes, og hvor Tanken løftes over det daglige tilvante ved dets egne Slægtsskatte, og hvor Fællesnydelsens smittende Evne spreder Udsæd i vide. Kredse.

Hvor dyrkes alt dette i Dag? Har vi i Dag Udøvere, som magter disse Roller? Hvor skal Folket samles i Tusindvis i sit eget *billige* Skuespilhus i stemningsrig Forbindelse med Fortid, Nutid og Fremtid?

Her gentages, at en statsunderstøttet Nationalscene ikke kan løse denne Folkeopgave eller skabe denne Folkemenighed, ikke heller give de Tusinder *billige* Pladser. Vor statsunderstøttede Scenes Opgave har længe ligget paa andre Omraader og den udfylder her sin Pligt efter ringe Lejlighed. Men det er selvfølgelig hævet over al Tvivl, at denne toneangivende Kunstanstalt kunde øve en stærk Indflydelse i *vejledende* Retning ved i sit Repertoire at knæsatte Folkets klassiske Skuespil, som f. Eks. de store udenlandske Statsteatre: Burgteatret i Wien og Statsteatret i Berlin.

Det Kgl. Skuespilhus i Berlin, det nuværende Staatstheater har saaledes fra dets første Grundelse, selv under dets, vekslende Kongers og Kejseres Protektorat med deres anselige aarlige Pengetilskud, og derved almægtige Indflydelse, Været Hjemsted for det klassiske Folkeskuespil og har aldrig holdt sig for fornemt til dette, Teatrets betydningsfulde Kald. Forpligtelsen gennem Tiderne i Overleveringens Tjeneste at opretholde de store Aanders Værker, som taler til den umiddelbare Fantasi og Følelse hos Store og Smaa, holdes her i Ære ved Kontinuitetens Autoritet. Traditionen blev aldrig brudt gennem vekslende Tidens Smagsretninger, og denne Førstepligt blev hidtil aldrig svigtet eller skrinlagt paa Tysklands Nationalscene, hvor stærkt end Brydningen ogsaa her fandt Sted mellem det moderne og der hævdvundne. Glansen om Schiller, Goethe, Hebbel og de mange andre blegnede aldrig i Folkebevidstheden, gled aldrig ud af Repertoiret, som vore store Folkedigtere hjemme. Muligheden for at spille disse Mestre tages i Arv af en større Stab første Rangs Kunstnere, opdragne med Ærbødighed og Forstaaelse for de nedarvede Opgaver, kortsagt, den klassiske Folkedigtning blev aldrig tilsidesat paa Hovedstadens Nationalscene, blev aldrig de fremmede Trækfugle i Folkebevidstheden. Hebbels Judith i magtfuld Udførelse paa Deutsches Teater, - Grosses Schauspielhaus' mange klassiske Skuespils Udførelse, Königgrätzer Theaters Hebbelscene, "Volksbühne"s Schiller- og Goetheopførelser, Schillertheatrets dito beviser, at Nationalscenens aarhundredgamle Eksempel har virket, saa at man ikke i Tyskland behøver at henlægge Mestrenes Værker, saaledes som Svaret jævnligen lyder hjemme: "Publikum har ingen Forstaaelse længer for den Slags Stykker," eller "Vi har ikke længer Skuespillere for den Slags Roller". Men den tyske Nationalscenes uafhængige Vejlednings og Virkemagt er vel at mærke aldrig blevet lammet ved Sammenkobling med andre mindre kulturbærende Skønhedsfaktorer som Ballet og Opera.

Vi besidder herhjemme en sjælden værdifuld dansk Folkedigtning, saaledes som Bj. Bjørnson udtaler i sit Forord til "Sigurd Slembe": "At Danmark ved Oehlenschläger og andre er i Besiddelse af en Folkeskuespildigtning af enestaaende Værd, kun maatte disse Værker, f.Eks. Hakon Jarl o.a., tidssvarende beskæres saavel sproglig som scenisk". - Vel at mærke maatte dette digteriske Arbejde foretages af en Digter af Rang, f. Eks. af Sophus Michaelis, P. A. Rosenberg, og ikke af en Sceneinstruktør eller Skuespiller, hvis Forskole og tekniske Udvikling i Almindelighed hverken i digterisk eller sproglig Henseende er tilstrækkelig for en slig Digteropgave.

- Betegnende for Statsteatrets velforstaaede Førerpligt overfor Folkeværdiernes Opretholdelse kan nævnes, at dets Repertoire, da jeg sidst besøgte Berlin, var Nestroys "Lumpacivagabundus" afvekslende med "Richard den Tredie" og "Peer Gynt", det første fire Gange ugentlig. "Das liederliche Kleeblatt" - disse snart klassiske, treenige Haandværkssvendens overdaadige Galgenhumor i al deres naive Enfold, fremstilledes ved den tyske Nationalscenes første Rangs Kunstnere: Otto Laubinger, Fritz Hirsch, Karl Etlinger og kunde mulig i denne mesterlige Udførelse

i deres kaade Humor sidestilles med det Shakespeareske "Hellig Trekongers Aftenspil"s Trekløverblad: Mester Olafs uforglemmelige Tobias Hikke, Karl Mantzius' uovertræffelige Blegnæb og Johs. Poulsens Nar. Dette Stykkes Opførelse paa selve Nationalscenen beviser, at dette Teater ikke holder sig for fornemt for sin vigtige Folkeopgave. Latterbølger skyllede henover Parketterne, rullede som friske Kaskader ned fra Galleri og Rangloger. Latteren, der andetsteds synes banlyst som "plebejisk", hører jo til de sundeste Lægemedler. Digtere, som ejer Humorens og Lunets guddommelige Naadegave, Skuespillere, som evner disse, burde anvendes ødselt i vor Tid, - en Naadegave uadskillelig fra al ægte Folkedigtning. Selve Shakespeare forstod den Kunst som allerede Homer: at lade tragiske Scener umiddelbart afløses af lattervækkende, f. Eks. efter Kong Macbeths gruppvækkende Mord, hvor den drukne Portner tumler om i Klovneløjer, for at mildne Rædslen, kortsagt, den klassiske Lære, at Latteren bør følge Taaren.

I Dag er hos os dette Folkescenehus mere nødvendigt end nogensinde. I dette Arnested bør Arneilden holdes vedlige; uden aldrig at slukkes fra Slægt til Slægt "for dermed at forny Folket, retlede det i Fortræffelighed". Denne Kontinuitetens Anstalt maa vokse frem, thi Folkeanden og Folkehjertet er indtil Dato ved Savnet heraf berøvet en mægtig Udviklingskraft.

Folkets Scenehus maa staa for sig selv, urokkeligt, med eget Særpræg, egne Udøvere, Digtere og Bestyrelse, for at kunde opfylde sin store Mission, maa vokse frem ved selve Folket som Medejer, maa staa sikret gennem Slægtsled ved selve Folket og Staten i Forening.

SCENEKUNSTEN OG FOLKET.

FOLKESKUESPILLET: den nordiske Folkeaaands Grundværdier, - igennem Slægtled nedarvede Værker, har som nævnt været banlyst af den moderne Scene og har ikke haft eget Hjemsted i vore Hovedstæder, derfor heller ikke ude i Landet. Folkets Skuespilkunst, som i Følge dens Natur og Udtryksformer er udpræget væsensforskellig fra moderne Skuespilarter, blev i det sidste Halvhundredaar fortrængt af disse, og var i en Menneskealder Tidens forsømte Stedbarn, tilsidesat og ringeagtet af Modekrav, Tidssmag og dens Moral. Alligevel er det ægte Folkets Skuespil (hermed menes ikke ethvert Skuespil med paaklæbet Etikette: Folkeskuespil) af højeste kulturel Betydning for Folkekarakterens Udvikling i højere, menneskeværdig Retning. I vor Folkenes store Brydningstid bor dets klassiske Forbilledværker ikke alene sidestilles med det moderne Skuespil, men der bør snarest gørligt rejses storstilede Skuespilhuse i Nordens Hovedstæder, hvor Folkets Fortids og Nutids Sjæleliv finder værdige Levebetingelser, og hvor Mestrenes Personlighedsforbilleder kan dyrkes. Forbilleder, som i Kraft af deres usplittede Villiestyrke, Følelsesenergi, sætter Livet ind for store Maal for andres Bedste i en stor Sags Tjeneste, sejrer eller gaar til Grunde derfor. - Der bør bygges store Skuespilhuse i vore nordiske Hovedstæder, hvor Folkeaaandens Monumentalværker hører hjemme i deres eget Hus.

En kortfattet Redegørelse for de forskellige Digtarters Værd og Betydning, som findes i den franske Videnskabsmand Taines lille Bog: "Idealet i Kunsten", en Slags Tryllefløjte, hvormed han blæser al Digtning paa ret Plads, er allerede gengivet i et tidligere Afsnit om Folkedigtning, en

Redegørelse, hvori Taine indordner hele Verdenslitteraturen - Fortids, Nutids og Fremtids - i fire Rangklasser og mener inden for denne snævre Ramme at have fundet Plads for alle Tidens Digtarter, idet han simpelthen betinger deres Levekraft af de levende Værdier, de indeholder.

Derfor i Korthed gentages her blot:

Døgnlitteraturen, nederste Klasse: En eller anden Begivenhed i Nuet gribes, besynges, flagrer ud og forsvinder uden Evne til at sætte Rod uden for Nuet, som fødte den: Revuer, Farcer, Gadesange, Lejlighedsviser etc.

Den moderne Litteratur, 2den Klasse: Ogsaa her betegner -Navnet Arten: et Udslag af Tidsaand, Smag, Mode. Heller ikke denne Art fik Evne til eller Betingelser for at skyde den faste Rod, som giver Levekraft. Et Aarti giver Taine de bedste Eksempler af denne Art.

Folkets Digtning, 3die Klasse - tildeles Aarhundredets Levekraft, den, som vokser frem af selve det Lags Jordbund der fostrer den, en Digtning som langsomt i Dybet udvikler den Pælerod, der kan bære en hundredaarig Krone. Denne Digtart er i Modsætning til fornævnte af overordentlig langsom Vækst. Mens den moderne Digtars Navn med eet for en Tid kan være paa alles Læber, ligger Folkets Digter ofte i Graven, eller naar først i moden Alder den Værdighed at være sit Folks Yndling. Først naar et Folk har erkendt, at en Digter er af dets eget Væsen og magter af egen Skaberevne at tillægge sine Forbilleder det Plus af levende Værdier, som Folkefantasiens kræver, først da knæsætter el Folk sin Digter, og i Folkebevidstheden skænkes hans Digtning Aarhundredets Levekraft.

Den klassiske Menneskedigtning er indskrevet i Taines 4de Rangklasse, men til denne hører yderst faa: Alene disse Menneskeheds Udvalgte. Heroer med Evighedsværd, de umiddelbare Kæmpebørn, som i Livets ophøjede Stunder, hvor Skæbnen smedes, hæver sig til det storladne Menneskelige, afklædt alle Tidens Udviklinger, i de enkle Udtyksformer, som er og forbliver de samme og mest gribende i Livets koncentrerede Højhedsstunder ned gennem alle Tider: Aischylos, Aristophanes, Shakespeare, Goethe, Homer o. a. Disse klassiske Mestre, som i vore Dage er blevet genfødt i Tyskland paa Max Reinhardts store Folkeskuespilscene under enorm Tilslutning af hele Folket.

Alene disse sidste to Rangklasser har Bud ned til Folkesjælen, der er og forbliver ligegyldig overfor Døgnets og Modens Begivenheder i Dukkeformat, mens Verdenshistoriens Bølger nys gik over dets Proscenium. Det er altsaa i alene disse to sidste Klasser, som tilhører Folkets egen Digtning i alle Lande og i alle Tider, og det er denne Digtning, som i et Halvaarhundrede har været banlyst fra vore Scener.

"Folkets Sjæl er et Lys, som brænder opad", sagde en engelsk Stormand. Kun den, som evner at nære denne Flamme med egen Olie, er Folkedigter i Ordets fulde Betydning. Til dette betydningsfulde Kald maa man blot være "født", - de Kaldede er faa, de Udvalgte endnu færre. Folkets praktiske sunde Sans fordrer ubevidst alle de Egenskaber, som er og forbliver de levendegørende Lykkeværdier, saavel i Folkets som i det enkelte Menneskes Liv, fordrer dem fremstillede gennem handlekraftige, levedygtige Forbilleder. Kort sammenfattet maa disse Folkeidealer nødvendig besidde dets egne oprindelige Grundværdier: Storhed og Højsindsbegreb, en umiddelbare Poesi, Lidenskabsfylde, Villieenergi, Offervillighed i det Stores og Godes Tjeneste, Retsind, Nøjsomhed, Mod, Blufærdighed, Humor, Gudsfrygt, Kærlighed til Land og Natur,

samhørig Broderfølelse, - Tro paa en højere Verdensstyrelse, Egenskaber, som ikke bevidst kan eftergøres af den Ukaldede, og hvilke alt for længe har været banlyst, ikke er bleven værdsatte paa den moderne Overkulturs Scene.

II.

"Byg Folket Dannelseshjem, Skoler for Folkekarakterens Dannelse, Menneskehaver", skriver *Walther Rathenau* i sit Værk: "Kritik over den tredelte Revolution". "Vi gik ikke til Grunde af for lidt, men af for megen Viden, vor Karakterdannelse holdt ikke Skridt med vore Kundskabers Fylde og deres Fordringer. Mere end nogensinde trænger vi til Folkets Dannelse, dets Hjertes Kultur, mindre end nogensinde til mere Lærdom. Skab derfor Folkekarakteren Dannelseshjem, men hold Tilsyn med disse Lærestalter, lad ikke Lærde, Ideologer, Dialektikere, mindst af alt hadfyldte, halvdannede Folkeførere blive Lærerne deri, men indsæt som Vejledere Personligheder, autodidaktudviklede Karakterer".

Historien har ofte bevist Teatrets stærke Dragningsmagt for Masserne i Tider, hvor som nylig det Stores Vingesus gik over Menneskeheden. Hvor fremmanes Forbilledet i større, mere umiddelbar Anskuelighed, hvor henrives Folket mere ubevidst til begejstret Efterlignelse, end af dets egne store Mestres Skaberkraft? Men hvor skal Folket i Dag søge hen for at finde noget af alt dette, hvor kan det samles om sig selv, sit eget Væsens Stamme, det bedste i det selv, dets Ejendommelighed, Sæder, Skikke, dets egne klassiske Monumentalværker? Hvor er Mulighed for dets Fremtidsudvikling ved disse - fortsat gennem Slægtled?

Dersom en sjælden Gang et Folkeskuespil med den stærke Handling og kraftige Karaktertegning naar frem paa et moderne Teater, fremstillet af Nutidsskuespillere ved deres for helt andre Opgaver indstillede Midler og Evner, da maa det nødvendigvis virke fremmedartet, ofte tilmed parodisk uden at finde Forslaaelse eller Genklang hos forfinede Parketpublikun, for hvilket og for hvis Kritik Direktionen maa bøje sig af pekuniære Hensyn, mens selve Folket belært af "dyrekøbt" Erfaring enten udebliver fra den kostbare Forlystelse, eller, hvis det har vovet at more sig af hjertens Lyst paa egen Haand ved Premierer, da faar del regelmæssigt "Dagen derpaa" baade læst og paaskrevet af en overlegen internationaliseret Pressedom, hvis Udøveres Evner ogsaa forlængst er indstillet paa helt modsat Smagsretning og vel derfor maa have tilsat den umiddelbare Forstaaelse og Modtagelighed, - altsaa "Dagen derpaa" faar Folket regelmæssig at vide, "at det har glædet sig aldeles forkert, - og har at gaa hjem og skamme sig!"

De to Kunstarter: Folkets Skuespilkunst og den moderne Scenes er nemlig, som berørt, hinanden saa modsat væsensforskellige, at ingen Forening er eller bør være mulig paa samme Scene. Begge har deres Berettigelse, Maal, Midler, og der vil altid blive rigelig Brug for de moderne Scener og deres Repertoire, selv om Folket faar eget Skuespilhus og egen Kritik, egne Skuespilkunstnere.

I Modsætning til det store Folkeskuespil, som kræver "Hjertets" Handling, er Handling i det Hele ikke strengt nødvendig i moderne Skuespil, dersom det blot byder del moderne "sammensatte"

Menneske rig Lejlighed til i indre Forviklinger og Forskydninger at lade indbyrdes kæmpende Egenskaber og Evner komme til Syne i broget Farvespil, hvor snart den ene, snart den anden faar Overtaget og saaledes hemmer Personlighedens Udvikling, der behøver alle Evner samstemte for at komme til sin fulde Udvikling. Denne Kunstart tilfredsstillende ikke og har aldrig kunnet tilfredsstille Folkets Sult. Folkeskuespillets Formaal er i Modsætning til det modernes i store Linier ved kraftige Midler gennem Sjælskampe at fremstille de sig fuldt udviklende Personligheds Forbilleder, som er i Stand til at naa det store Maal, hver især har sat sig.

Ogsaa Folkets Yndlingsskuespiller maa have det medfødte Kald, den stærke Fysiks Magtfylde, det flyvende lyriske Temperament, som giver sig ud, det brede Hjertelag og Lune, den fuldtonende Røst, Lungens Kraft, den stærke Gestus, det brede Bryst og kraftige Diktion - selvfølgelig helst beriget til Originalitet ved Studier. Kort sagt, Folkets Skuespilkunst kræver den gudbenaadede Begavelses medfødte Egenskaber, som ikke kan eftergøres uden at Midlerne sprænges og Parodien opnaas. Begavelser af denne Art er imidlertid under Tidernes Ugunst blevet meget sjældne; naar de i Ny og Næ dukker frem, lader de sig hurtigst mulig omforme, bestukket af de moderne Kunstkrav, og snart figurerer de klemmt inde i det "Vedtagnes" Form.

Den moderne Skuespilkunsts Udøvere kan derimod naa deres Maal ved Intelligens alene, ved Flid, Talent, Energi, og kan herved opnaa blændende Teknik, behersket Temperament, afdæmpede Stemmelyde, fuldkommen Nuanceringskunst, understrege det Underforstaaede, glimtvis facettere og belyse den sammensatte Figur i dens Villen og Ikke-Villen, Kunnen og Ikke-Kunnen, Skullen og Ikke-Skullen, tiljublet af et forfintet Publikum, der ligesom Romerne i sin Tid ved Maaltidet nød Murænenes Dødskamp spillende i alle Regnbuens Farver, - mens disse Fremstillinger for Folket er og forbliver - Gyngestegalop paa Stedet.

Disse to Kunstarter, berettigede hver for sig, kan ligesaa lidt trives under samme Tag som i Taines Rangklasser, Kan ikke rekrutere hinanden, eller remplacere hinanden.

Der bør derfor i vore, Folkeudviklingens nye Gennembrudsdage rejses store billige Skuespilhuse, Amfiteatre for 2-3000 Tilskuere i Nordens Hovedstæder med 2 Kr. Pladser og ensartede Sceneforhold, for at det færdige Spil kan veksle fra Land til Land med det hele Materiel og enkelte af de bærende Hovedkræfter, - en i saa høj Grad besparende Runddrift, at den tillader Førsterangs Skuespillere og Udstyr, alt til saa lave Abonnementspriser, at Folket kaldes til huse. Tillige vil denne Spilleplan kunne virke fremmende for skandinavisk Broderskab. Repertoiret indenfor en bestemt Plan bør spænde fra Passionsskuespillet, Fortidens Monumentalværker, det historiske Skuespil til Folkets, Arbejdernes og Ungdommens Nutidskrav.

Tiden er inde for at der kan blive Plads for denne store Tanke. Arbejdernes egen, Folkets egen Skuespilscene, hvor det selv Kan fordre at faa det frem, som det vil have. Som W. Rathenau skriver: "Byg Folket Lærestalter til Hjertets og Karakterens Uddannelse. Vi gik ikke tilgrunde af for lidt Viden, men af for mange Kundskaber og deres Krav. Folkekarakterens Dannelse blev ladet langt tilbage.

- Hold Opsigt med Folkets Lærestalter, lad ikke Ideløgere Dialektikere, fremfor alt halvdannede, hadfyldte Partiførere blive Ledere, men autodidaktudviklede Personligheder". Her i Byen har vi et Folketeater, men ingen billig Folkescene, hvor Folkefantasi og Sjælelivet kan hente Fornyelse. Her i Byen kan vi bygge Forsamlingshuse og meget andet for det brede Lag.

Hvorfor da ikke bygge Folket egen Skuespilplads, og hvorfor ikke skrive eller vælge Skuespil, som passer for et saadant Teater? Det blev vel delvis en hel ny Art, men det blev noget, der gav Liv, og som kunde befrugte Menneskenes Sind, rejse noget Nyt og Stort, hvor Solen staar op og spreder sine Straaler i alles Øjne, varmer alles Hjerter, drager Masserne imod det Store og Skønne, fylder dem med Livsglæde, med Sandhed i hvert et Forhold paa Jorden.

Det er nu fra selve Folket, at Genfødselen maa komme, alene Folkehjertets Hammerslag kan i Dag højne Kommercialtiden og bringe Frelse. Her bør derfor snarest dannes Komiteer i hvert af vore tre Broderlande for at tage denne Sag op og se ædruelig derpaa, træffe Forberedelserne for at være færdige, thi Byggetiden kan være inde naarsomhelst. - Her blev det ikke atter den enkelte Direktion eller private Direktører, som alene bærer Risikoen, Ansvaret, - Pengehensynet, i hvis Hænder det hele hviler. Dette Foretagende maa være offentlig sikret, hævet over al Spekulation, skønt det tillige kunde blive en overordentlig indbringende Institution. Idealets Fane maa her holdes højt, sprede Lys over Tilværelsen. - Mon ikke i Dag de Mange kunde faa den Tanke at bygge en saadan Skueplads? I vor lille Nabostad Helsingborg har Sveriges store Tragedienne, Gerda Lundkvist, overtaget Byens Teater og ved at opføre "Agamemnon" modig bevist, at der i alle Klasser findes tørstende Publikum, som strømmer tilhuse, naar endelig det Store bydes. Skulde en eller anden af de store Rigmænd i vore Lande ikke faa Lyst til at tage denne store Mission op, og forevige sit Navn ved at knytte det til sit Folks? Det behøvede jo ikke at være nogen Pragtbygning, og dog er det muligt, at det blev en Pragtbygning nu i Folkenes Fødselsaar. I hvert Tilfælde skulde det være saadan, at hvert eneste Menneske fik Adgang til at se, hvad der er værd at se, det Stores og det Godes Sejr over det Lave, Smaalige, noget, der kunde gribe Masserne, føre dem op paa Bjerget og give dem Udsyn. Lad andre optage denne store Tanke og bære den frem gennem Arbejdersamfundene og de store Organisationer, lad den slaa Rod og spire frem der. Lad den Kaldede træde frem og vie denne Tanke sit Liv, sin Kunst, og sprede Hjertets Guld ud i de tusinde Hjem.

III.

FORSLAG TIL EN FOLKESCENES GRUNDLÆGGELSE.

Naar Kommunen eller Staten nævnes som Arbejdsgiver, Overleder eller Vagt for Folkescenen, da er som allerede nævnt en Hovedgrund den, at Staten selv har størst Interesse i denne folkeopdragene Kulturanstalt, "thi en velstyret Stat er afhængig af den Enkeltes, Familielivets Udvikling og Hjernedannelse ved Fællesidealer". En anden Grund for Offentlighedens Støtte er den, at et saadant Foretagende i Følge dets Natur og Maal ikke bør give større Fortjeneste end til dets Drift og Reservefond. Billetpriserne bør være en og den samme, billigst mulige over hele Teatret. Retfærdigvis kan disse Hensyn ikke fordres af skiftende Privatdirektioner gennem Tidernes Løb.

- I Berlin har to mægtige Teaterforetagender rejst sig med ovennævnte Formaal og bevist deres Levedygtighed. Det ene har som Foreningsanstalt "Volksbühne" kunnet unddrage sig

"Forlystelsesskat", det andet, Grosses Schauspielhaus, synes at knuses af denne Skat, men de har begge bevist deres Levedygtighed. I to Aar har "Grosses Schauspielhaus" nu gennemført et storstilet klassisk Fortids- og Nutids Folkerepertoire. Kritik- og Teaterkonkurrence har søgt at slaa dette Teaterforetagende til Jorden, fremtryllet ved en enkelt Mands Kunstenergi. Publikum har besvaret Angreb med "udsolgt Hus" Aften efter Aften. Det Menneskehav af alle Samfundsklasser følger i Andagt disse Forbilledværker. Men dette Foretagende hviler kun paa en enlig Kæmpes Skuldre, byder saaledes ingen Borgen for Kontinuitet gennem Generations, hvilket som sagt alene fastslaar Autoritetens Udviklingsevne. "Schauspielhaus" Drift synes at være baseret paa et meget billigt Abonnementssalg og et dyrt aftenligt Billetsalg, hvor Priserne naar op til 70 Mark pr. Billet. Dette Eksperiment har altsaa imidlertid tilfulde bevist selve Foretagendets Mulighed, og at et tørstende Publikum strømmer til Huse, naar det Store bydes.

Det andet Scenehus, mulig endnu enestaaende i sin Art i nogen Verdenshovedstad er "Volksbühne"s pompøse Tempelbygning paa Bülowplads i Berlin. I Ordets fuldeste Betydning er det rejst af selve Folket med Berlins Kommunes Bistand, maaske det eneste Teaterforetagende siden Grækernes Tid, som er gaaet den naturlige fundamentale Vej, at begynde med Grunden og ikke med Taget: først skabtes her Menigheden, organiseredes et Publikum, derefter rejste dette Huset.

Denne Folkescenes Tilblivelseshistorie kan maaske her formaalstjenlig have Interesse, skildret i Korthed. Dr. Bruno Wille udsendte et Opraab i Berlins Folkeblade i Marts 1890 til et Møde med det Formaal at stifte Folkets Teaterforening, hvor hvert Medlem til en Begyndelse skulde betale 50 Pfg. og derfor modtage en maanedlig Billet til en Teaterforestilling. Forslaget fandt enorm Tilslutning i Arbejder- og Literatkredse. Tusinder gav Møde. Dr. Wille begyndte sit Foredrag med følgende Ord: "Kunsten skal tilhøre Folket og ikke være et Privilegium, der tilhører en Del af Befolkningen, den højere Samfundsklasse".

En Forening grundedes, en Kommission nedsattes, en Række kendte Mænd traadte ind i Bestyrelsen. Fra den Dag var der en Menighed, endnu hjemløs, men Folkevillien til en egen Teaterkunst var vakt og kunde organiseres paa et bredere og sikrere Fundament end noget andet Teaters: Den inderlige Forening mellem Folket og Scenen, - Folket fra alle Samfundsklasser. - Det vilde føre for vidt her at skildre alle Enkeltheder ved "Volksbühne"s langsomme Tilblivelseshistorie, fra lejede Teaterforestillinger i andre Huse med laante Skuespillere, til den nu i sit eget mægtige, skønne Graastens Søjletempel kan fremføre et formaalstjenligt Repertoire ved dets egne første Rangs Kunstnere, og hvor alene Folkets Trang til ægte, storstilet Teaterkunst, har det sidste Ord - ikke en tilfældig Privatdirektørs snævrere Interesser.

Blot saa meget: den samme Organisation er bleven overholdt gennem det Fjerdedels Aarhundrede, som "Volksbühne" har været til. Direktionen bestemmer alle kunstneriske Sager, Menigheden bevarer sin Suverænitet ved Medbestemmelsesret paa den aarlige Generalforsamling, hvor Direktøren vælges. Rundt i Staden indrettedes Indtegnings- og Betalingssteder, - i Dag er disses Antal 200. Ordensmedlemmerne gennemfører som Æresbestilling Foreningens Bestemmelser. Billetternes Fordeling sker ved Lodtrækning. Alle Medlemmer betaler lige stort Maanedskontingent. I Begyndelsen 50 Pf., i 1902 forhøjedes dette til 80 Pf., i Dag til 1,50 Pf. "Volksbühne" blev det første Teater, som benyttede Søndag Eftermiddags-Forestillinger, der snart optoges af alle Teatre. De første Spilleaar gennemførtes Hebbels banebrydende borgerlige

Tragedier, Ibsen, Tolstoj, Shakespeare, Goethe, Schiller og mangt et uopført Værk fik sin Uropførelse her. Foredrag af forskellig Art over Billedhuggerkunst, Musik o. s. v. hørte foreløbig til "Volksbühne"s Program.

Som Vidnesbyrd om den unge, friske Styrke, den aandeløse Opmærksomhed, hvormed dette nye Publikum, hovedsagelig Arbejdere, fulgte disse Forestillinger, fortælles følgende Anekdote: Ibsen, hin Tids herskende Dramatiker, overværede i Direktørlogen Opførelsen af Sudermanns "Ære". Da Bifaldsstormen brød løs, vendte Ibsen sig forbavset mod sin Ledsager.

"Det er Tilhørere", udbrød han beundrende. Maaske gik det her op for ham, hvilken uvurderlig Kraft Digtere oftest berøves i det moderne Teater: den begejstrede umiddelbare Forbindelse med Folkehjertet.

- At "Volksbühne" var blevet en ægte Folkescene, viste Statistikken i 1906: af Foreningens 10,000 Medlemmer var 7,000 Arbejdere. Tysklands berømteste Literater og Kunstelskere sluttede sig til den i ukuelig Kraft fremvoksende Folkekunstanstalt, fremragende Skuespillere kappedes om at optræde paa denne Scene. Alligevel var det først efter 14 Aars Forløb, at en betydelig Fremvækst sporedes for Foreningen. Denne fandt Sted, da Max Reinhardt, som beskedent var begyndt sin kunstneriske Bane i det lille Teater: "Knald og Røg", senere omdøbt til "Kleines Theater", Unter den Linden, nu overtog "Det ny Teater" ved Schiffbauerdamm. Her spillede han straks en ny farverig Fantasiens Romantik efter sin Forgænger Otto Brahms nøgterne strenge Naturalismes graa Virkelighedsstil. Hans berømte Klassikerforestillinger, f. Eks. "En Skærsommernatsdrøm", "Minna v. Barnhelm", "Kong Lear", drog straks Berlins kunst- og teaterinteresserede Publikum, ja, hele Tysklands Interesse. Den nye "Volksbühne" forpagtede modigt alle Søndags og Helligdags Eftermiddage paa Max Reinhardts Teater, gav hans Stykker med hans bedste Kræfter, tillige egne Forestillinger, deriblandt flere Uropførelser. Fra den Tid var "Volksbühne" i stærk Fremvækst, sikret ved sine 10,000 faste Medlemmer. Hidtil havde Foreningen holdt sig oven Vande ved Foredrag, Underholdninger, hvortil den store Offentlighed havde betalt Adgang, herefter holdt man sig til de statutmæssige Forestillinger og Foredrag for Foreningen alene.

Nu begyndte stabile Opstigningsaar for Folkescenen, Fra 1906 til 1910 steg Medlemsantallet fra 10,000 til 37,000. Indtægten var saaledes over 300,000 aarlig. Allerede 1906 havde det vist sig, at et eget Scenehus var trængende nødvendigt. I et Flyveblad fremlagdes de store Fordele som Besiddelsen af en egen Bygning vilde medføre.

- Nu var endelig Tidspunktet kommet til Løsning af dette vigtige Problem. Foreningen, som var vokset frem til en fast Menighed, maatte nu have sit eget Scenehus, et fast, varigt Ensemble af Kunstnere, som kun spillede for "Volksbühne" alene, under dens egen Direktions Ledelse, for saaledes at kunne erobre sin egen Scenestil og Kunst. I 1908 blev i en Medlemsforening foreslaet at skaffe Grundfond til den ønskede Bygning. Titusind Mark blev tegnet, samtidig med at der vedtoges et Tillæg af 10 Pf. til hver Billet, som skulde henlægges til Fondet. Ikke saaledes at forstaa, at disse Penge var Gave. Nej, de forrentedes med 5 pCt., saasart et Medlems Indskud naaedc 50 Mark, og dersom Byggeforetagendet ikke var paabegyndt inden en fastsat Tidsfrist, vilde Summen blive tilbagebetalt. Byggekontoindehaveren havde Ret til sammen med Foreningens Forvaltning at bestemme Bygningsanliggender, tillige havde de Medbestemmelsesret ved Repertoirevalget. Allerede 1909 var paa denne Maade indsamlet 73,000 Mark, i 1910 125,000

Mark, - samme Efteraar var Summen fordoblet,

- 1911 steg Medlemsantallet til 50,000, Indkomsten aarlig var nu 600,000 Mark. *Staden Berlin* stillede paa dette Tidspunkt *et Hypoteklaan stort 2 Millioner* til Raadighed for Folkescenens Opførelse. Denne Begivenhed vakte den største Opmærksomhed i Ind- og Udland, Medlemmerne havde selv, hovedsagelig ved ganske smaa Bidrag, samlet 650.000 Mark. I 1913 var Medlemsantallet steget til 70,000. Samme Aar paafulgte Grundstensnedlæggelsen til den første ægte Folkescene, Folkets virkelige Eje paa Kommunens nyrømmede, frit og centralbeliggende Byggeplads, hidtil et berygtet Skur- og Ladekompleks.

I "Volksbühne"s Teaterhefte 1914 stod at læse: "Folket skabte dette Værk for dets Livs Berigelse og Skønhed, saavelsom for vore Børn, og denne straalende Begyndelse forjætter det arbejdende Folk selvstændig kulturel Fremvækst. Endelig staar nu denne Tempelbygning som et herligt Monument for den utrættelige Arbejdshengivelse i Folkets Tjeneste, en kunstnerisk Fremtidsdaad af allerhøjeste Rang. Goethes Udtalelse, at en Teaterbygningens Ydre bør være nøje Udtryk for dens indre Bestemmelse, er her kommen til sin fulde Ret: Et Tempel, som med Rette anses for et af Hovedstadens skønneste og kostbareste Kunstværker gennemført i dets mindste Enkeltheder, og som hæver sig højt over det Aldaglige, et værdigt Hjem for Folkeaaenden".

Siden 1918 staar Skuespiller, Dr. Kaysler som ledende Direktør for "Volksbühne". Han nævnes som Tysklands mest fremragende Folkehelt-Skuespiller. Hvad Forbundet ventede sig af denne Mand, staar som en nødvendig Betingelse for hvilken som helst Folkescenes Trivsel, at læse i "Volksbühne"s Majhæfte 1918: "Denne Digter og Skuespiller, dette Menneske lover os Samvirke af alle de Egenskaber, hvorved den store Folkescene skal leve. Han er dens første og største Lidenskab, en selvstændig Aandens Arbejder, saavel kritisk Forfatter, Poet og Dramatiker. Han vil derfor overvaage Digterens Herreret paa Scenen. Hans Dürer lignende, retlinede Skikkelser beundres i deres enkle Kraft, ikke indskrænket ved national Egenart. Han fremstiller med lige høj Kunst Skandinaviens og Ruslands Hovedfigurer, han magter at give sine Sceneforbilleder menneskelig Bredde og Finhed. Friedrich Kaysler aabenbarer i sit eget Væsen den Agtelse og Kærlighed for sine Medmennesker, for den store, mørke, kæmpende Masse, som er Folket, uden hvilke Egenskaber en Folkescenes vigtigste Medarbejder ikke kan tænkes. - Han er tillige i Besiddelse af det stolte, paa sig selv stolende, ensomme, trodsige Adelsvæsen, uden hvilket den sande Kunstner ikke kan trives. Af en saadan Mands Hænder tør Folkescenen haabe at modtage, hvad den behøver - ikke Sensation, Glimmerblomster, men den rolige, faste og alvorlige Opbygning af sit eget Ensemble med eget Fremstillingsformaal og en Spilleplan, der maalbevidst dyrker og fremelsker ægte Værdier i den storstilede dramatiske Folkeliteratur". -

Med disse Ord bør denne Opfordring til en dansk - en nordisk - Folkescenes Grundlæggelse slutte. Vil den finde Genklang? Har vi en saadan Mand herhjemme eller i Skandinavien? Lykkeligt det Folk, som søger ind til det bedste i sig selv, dets Slægtsskatte, lykkelig den Folkedannelsesanstalt, der finder en "Personlighed" som den ovenfor her programmæssigt skildrede. Vil nogen føle sig kaldet til at sætte dette Maskineri i Bevægelse, saaledes som hin Foregangsmand i Berlin - Kalde Menigheden til Live, organisere den, saa at alt er beredt, naar Byggetiden anses lempelig? Ved Statens eller Kommunens Hjælp behøves ikke et Fjerdedels Aarhundredes Grundlægning. En Gang begyndt paa ret Maade vil Værket ikke mere kunne

stands, og vor danske Folkescenes stolte Tempel vil ogsaa her rejse sig, en Stab af beredvillige, unge Aandskræfter, selve Folket, Arbejder-Organisationerne vil ogsaa her i Kærlighed vaage over, værne denne mægtige Opgave, som gror op af selve Menighedens organiserede Villie. Kommunens, Statens Støtte vil sikkert ikke udeblive. Ja, lad den Kaldede modig træde frem og lægge første Haand paa dette Værk. Velsignelse vil følge en saadan Fremtidsgerning for Folkets og dets Børns Fællesudvikling i dets egen gode og store Aand.

NOGLE FORBILLEDVÆRKER FOR FOLKESCENEN

...ønsker jeg til Afslutning her at fremhæve, - betydningsfulde Teateroplevelser af dem vi ikke mere kender hjemme, eftersom Forudbetingelser her savnes for det klassiske Folkeskuespils Opførelse og Forstaaelse i vide Kredse: *Julius Cæsar*, *Götz v. Berlichingen* og *Kong Lear*.

"*Julius Cæsar*"s Opførelse paa Grosses Schauspielhaus blev en uforglemmelig Oplevelse. Tidsbegreb smeltede her i Et: Nutid - Fortid - Fremtid! Herskermagt af Guds Naade overfor Andres Herskesyge, Rænkespil, Sammensværgelse, altsammen for "Folkets Almenvæl", ærgerrige Folkeføresers Slagord her som der. Fortids Kniv svunget af falske Venners Haand, som Nutids dito svunget af Gud ved hvem med samme Maal: at slaa Storhed ned, rydde Pladsen. Til Bedste for hvad, for hvem mens Begivenheder oprulles og afvikles? og Svaret sendes ud, - ligesom fra disse Dages Talerstole, - over Tilskueren af den togaklædte Brutus: "til Bedste for det almene Folk!"

Klokken er 7 i Grosses Schauspielhaus. Det mægtige Rum er fyldt til sidste Plads af et Menneskehav i stum Forventning. Det ejendommelige Halvlys inderst fra Søjlerne lader det Hele henligge i mystisk Skumring under den tilsyneladende frit svævende mægtige Kuppel. - En utaalmodig Brummen begyndte at forplante sig i Rummet, blandet med en ærbødig Hyssen. Saa sænkedes Mørket, og ud af dette uldne Helmørke begyndte dybt nede i Centrum Fortiden at syde, en uheldsvarslenende Summen, som flød i Et med Nutidspublikums, - og denne Folkestemning dernede steg, voksede under egenartede Tubatoner, manedes frem, svulmede og sank, først en Lyd - saa mange, et enkelt, uarticuleret Raab, saa hundrede. Fortidens Folkevillie begyndte at give sig tilkende som Nutidens - et brølende tusindtunget Virvar ved selvsamme Midler for samme Maal: det evig misbrugte, uforstaaede Frihedsbegær paa Næstens Bekostning. Det steg som Torden, vildere, mægtigere, som Folkestemnings Braadsøer dernede fra Urdrøndens kogende Mørkedyb. Saa begyndte Lyset umærkelig alle Vegne fra at glide ned over de hundrede blottede Nakker, som tilhørte toga- og bluseklædte romerske Folketyper. De fyldte som tryllet frem af Jorden de mægtige Sceneflader og Trapper, mens de trængtes op mod Kapitoliet, øverst oppe belyste af Blændlys fra oven, - og svingende nøgne Arme forkyndte den ophidsede Folkestemning og dens tusinddelte Meningsytringer. - Betagelse, stum i hyldest, - dette var ikke Skuespil, det var selve Romerfolket og Kapitoliet deroppe med de uendelige Søjlerækker, et Stykke lyslevende Fortidshistorie, tilmed et af de mægtigste Afsnit af Menneskets egen, en Kolosblok, udhugget af Fortiden ved en Titans Skaberkraft, et organisk Hele, fremmejslet af det svundne ved en Nutids Mesters enestaaende Kunstforstand og Kærlighedslængsel. Ja, et saa mægtigt Indledningsbillede er vel det mest betagende, overvældende, der er skænket Shakespeares evig almengyldige Værk.

Stykkets Iscenesættelse synes bygget op af lutter Kæmpestykker tilsyneladende skødesløst henkastede ved hinandens Side, en Slags Fortids Kubisme; dog er her hver enkelt et i de mindste Enkeltheder nøjagtigt Genbillede fra det svundnes Mausoleum, fyldt af det levende Liv, - et Alletiders Billede. -

At gaa i Enkeltheder her er unødvendigt, Enkelthederne samles alle i et kunstnerisk Hele. Det Stores Vingesus gik atter her over Folkets Proscenium, og beviste, at i Livets skæbnesvangre Højhedsstunder, hvor en Mesteraand magler at afstrejfe det Menneskelige al ydre Fernis, Smagsretninger, Hverdags Smaatteri, og hæver sit almengyldige forbillede op over Massen, over Tiderne, - da henrives Nutidspublikum saavel som engang Fortidens og skænker et saadant Værk Evighedsværd.

Altsaa vi var i selve Kapitoliet. Folkestrømmen, som bevæger sig opad mod Kapitoliet synes at omformes til en Virkelighed af plastiske enkelte Figurer og Grupper, Kapitoliets skraa Søjlehøjder øverst oppe lader gennem deres Arkader den endeløse Himmelhvælving over Campagnens Bjerger skimtes, snart dækket af truende Skymasser, snart afsløret mellem spidse Cypresser, overalt Uendeligheden, det Ubegrænsede saavel for Rum som for Digterværk. Her, midt i det sydende Menneskehav, hvis Stemning underbygges af ejendommelige, dumpe Musiklyde, og hvor hvidklædte Kvinder og fuldtruede Romerkrigere baner Vej som Forløbere, - viser Cæsar sig i Purpurtoget med Laurbærkrans om det skaldede Herskerhoved, ved hans Side Hustruen Calpurnia. Fra det Øjeblik fylder og behersker Cæsars uforlignelige, magtfulde Skikkelse Scenen og fanger Hovedinteressen. Her er det ikke en Skuespiller, der hyldes, det er selve Mesterværkets Hovedfigur. Fra dette Øjeblik oprulles under stadig stigende Stemningsrigdom det kendte Stykke Menneskehistorie. At Himmelens Uvejr over Kapitoliet og de Sammensvorne her naar Teknikens Højdepunkt, er selvsagt, ligesaa de vekslende Skønhedsbilleder i Brutus' natlige Marmorhave. - Alt fremstillet i faa Minuter under Mørketæppet og Musiktoner af særegen Virkning.

Dog er det selve Cæsarscenen, Senatet, Mordet og dettes Efterscene, som griber saa mægtigt, at alt før og senere synes virkningssvagt. Dette er Julius Cæsar deroppe i Tronstolen. Hans Stemmes Malm, hans myndige Herskerfremtoning, hans urokkelige Jernvillie forklarer de Sammensvornes magtesløse Had. Selve Cæsarmordet blev den fødte Herskers Fald, hans i Dødskampen stadig majestætiske Skikkelse viger efter det første Dolkestød bagfra ned fra Tronstolen, uden Rædsel, i pompøs Magtfulde, tumlende fra Knivstik til Knivstik ned over alle Trappens Trin mellem de Sammensvorne, til han synke i Brutus' Arme og derfra ned for det nederste Trin i sin røde Toga, som en Purpurstrøm af Blod, der aldrig vil viskes ud. Dette maa ses, kan ikke skildres. Med denne store Scene og den derefter følgende Udstilling af Cæsarliget, er Hovedinteressen om ikke forbi, saa dog for voldtageret for andre Indtryk. Marcus Antonius' uforlignelige Tale over den faldne Hersker naaede mulig ikke vor berømte Antonius' Fremstilling, Dr. Mantzius' hjemme paa vort Kgl. Teater. Moissis ungdommelig uskrømtede Kærlighedssorg, hans Lidenskabs Flamme, Vennens sønderrevne Udtryk svarede næppe til Digterens Mening: at vise den glatslebne, altidgyldige, dobbelttungede Diplomat, den romerske Levemands Veltalenhedsmagt, hvormed han efter sin Villie dengang som nu til Dags, drager det villieløse Folk, slænger det hid og did, opflammer dets Kærlighed, vækker dets Had ved at logre for dets elementære Instinkt. Denne unge Marcus Antonius' blødhjertede Stemningsfylde blev af mindre billedlig Betydning. - I al Beskedenhed overfor de fremragende

Kunstnere, der frembar dette Kæmpeværk, kan jeg dog ikke tilbageholde mit personlige Indtryk af, at Stemmernes Kultur ikke syntes paa Højde med Legemernes Plastik - ikke klassiske, - savnede den beherskede Rytme, som burde tilsvare det plastiske Ydre, en Fejl, som ogsaa vore hjemlige Scener lider under. Stemmeføringen var ujævn, springsk, anstrengt, uden Malm, det ubeherskede Ekstastiske syntes ofte at give det Yderste, ja endog langt ud over det Yderste i hæse, vibrerende Skrig, medens dog den bærende Stemmekraft ifølge god Lære aldrig maa give sig helt ud, altid maa have et lille Plus tilbage ud over det givne, - dette lille faste Punkt, hvorfra Mesteren behersker sig selv - og derved andre. De hæse Stemmelyste over Evne antyder saa langt fra mandig Kraft, nærmest magtesløs Parodi heraf - der som her.

Med denne sidste Forestilling i Grosses Schauspielhaus har Max Reinhardt gennemført sit for Sæson 1919-20 ved Aabningen fastsatte Program: Antigone, Lysistrate, Orestes, Hamlet, Den hvide Krist, Julius Cæsar. Eksperimentet er lykkedes, Sæsonen har bragt et stort saavel kunstnerisk som pekuniært Udbytte, og fremfor alt bevist, at Publikum strømmer tilhuse, saa saare det Store bydes. Cæsartilaget var vundet. Næste Sæsons Program lyder: "Egmont" (Goethe), "Røverne" (Schiller), "En Skærsommernatsdrøm" (Shakespeare), "Livet en Drøm" (Calderon), "Danton" (Romain Rolland), "Florian Geyer" (Gerhard Hauptmann).

Max Reinhardt har ofte, som alle Foregangsmennesker, maattet høre "Cirkus" som Epiteton for sin Bygning af Medbejlere, Uforstaaende, Misundere - af højere Kritikforstand fra de regelrette Teaterhuse. Enhver, der saa Stjernekuvelhvælvingen lyse over Orestes natlige Fortvivlelse under Prøvelsen omgivet af Furiernes Flagermusekor, vil maaske tænke, at Max Reinhardt maa trøste sig med, at Ovennævnte næppe heller vilde anerkende "Krybben" i "Stalden" som passende Fødested for Gudsaaenden.

Og saa sænkedes Mørketæppet over dette Stykke Fortidshistorie. Ære være denne Kunstnersjæls Stræben, der magtede dette Sceneforbilledværk. Maatte hvert Land eje hans Lige.

Götz von Berlichingen

paa Grosses Schauspielhaus, blev tillige samme Sæson spillet paa "Staatstheater" og paa "Volksbühne". Dette Goethes første Dramas samtidige Opførelse paa tre af Berlins Hovedscener er Vidnesbyrd om, at Folket trods alle mindre Privattheaters moderne Program i Nødens og Alvorens Stund søger ind til sig selv, til de nedarvede Folkeskatte, til sin inderste Kerne, thi Götz v. Berlichingen er selve Inkarnationen af den tyske Folkeand. Goethes Ungdoms Poesifylde har her i al Enkelhed paa Shakespearesk broget Baggrund gengivet selve den germanske Folkeands vedholdende Trofasthed og Djærvhed, dens Bredde, Lune og Villiestyrke.

Folket har siden Götz' første Opførelse i Berlin 1774 knæsat dette Værk som Udtryk for dets inderste Væsen, og følger det i Dag i lydløs Andagt, indtil Götz efter nedværdigende Fangenskab, udestængt fra Sol og Liv i Mørke og Lidelse som svækket Olding udstøder sit sidste Suk: Luft, Luft, Frihed!

Grosses Schauspielhaus' andagtsfulde Menneskehav er vist ikke alene om dette Længselsskrig, det lyder i Dag fra den hele forpinte Menneskehed.

I Max Reinhardts Fremstilling findes 20 stort tilskaarne Billeder, der veksler med lydløs Fart

ved Mørke og Lys. Indbildningskraften udvides ved disse stort tilhugne Vekslebilleder, og Samoplevelsen indtræder, Totalvirkningen opsluger Publikums Interesse, og dette storstilede, folkelige Digterværk indtager Herreretten paa Scenen, mens her forfinede Kunst- og Kunstnerhensyn maa gaa op i, maa vige for langt større Formaal. De mægtige Billeder virker overvældende med historisk Ægthed og Kraft paa denne Kæmpescene, som ikke alene er skabt for Tilskuermasser, men tillige for Masseoptrin. Alene dette at faa en saa tusindtallig Menighed i Tale Aften efter Aften, vække dens Interesse, Forstaaelse og Kærlighed ved stilægte Tidsbilleder, beriget ved Mesterens Ord, er af uhyre Betydning for det virkelige Folks Karakter og Kulturudvikling. Nødvendigvis maa der i disse Rumforhold gives Afkald paa mangan lødig Poesilyrik, men desto mere samles den højere Enhed, Stykkets inderste Væsen i uforglemmelige Totalindtryk. - Hvad her tabtes af Enkeltheder, vandtes i Magtfylde, i gribende Indtryk.

Götz' egen Historie er og forbliver her den koncentrerede Kvintessens, midt i de nationale og historisk hurtigt vekslende Tidsbilleder. - Det mægtige Hovedindtryk bliver tilbage, den bevægede Tids brogede Kampe, rige Interieurs fra Middelalderen, Bonde- og Borgerkrig, Købmandsplyndring, Ærkebispshoffet, Zigeunerlejren dukker levendegjort frem for Øjet. Stykkets Hovedkarakter er opretholdt, uden tilsyneladende at dets højere Aandfuldhed, Goethes Intimitet er ladet af Syne, synes tværtimod her i korte Scener koncentreret at blomstre frem for vor Fantasi. Götz er helt igennem "Sturm und Drang". Den knægtede Samson er her som idag overalt spændt for Trædemøllens Verdenshjul. Det er et saadant Bud, som igennem Götz' Suk i Dag lyder ud til Masserne, og dette Folkehjertets Længselsskrig efter Frihed, Broderskab, Luft, Lys - burde i Dag lyde fra lignende Værker i alle Lande fra andre store Folkescener.

En Forlægger bad Goethe om at skrive ham et Dusin saadanne Tidsbilleder fra det Forgangne: om Riddermod, Væbnertro, Kirkens Brydninger mellem Katolicisme og Protestantisme, Kvindeintriger, Klostervaar, Bondevrede, men "Urgötz" var og forblev den goetheske Skaberkrafts Folkeurværk uden Sidestykke i "Geheimeraaden"s senere Digtning.

I Ungdomstrods skrev Goethe følgende, da denne hans Førstefødte saa Dagens Lys:

Und allen Perrückers und Fratzen,
Und allen literarischen Katzen,
Und Rathen, Schrelbern,
Und wissenschaftlich schönen Sündern,
Sei Trotz und Hohn gesprochen hier,
Und Hass und Aerger für und für!
Weisen wir so diesen Philistern,
Kritikastern und ihren Geschwistern,,
Wohl ein jeder aus seinem Haus.

Ak, Kritiken! dengang som i alle Tider for og imod, - et helligt, velrøgtet - vanrøgtet Kald, - Tempelvogtere, Tempelkræmmere, - fredende, - vildredende, - oftest uforstaaende overfor Folkehjertet og uforstaaet af dette, som dømmer efter egne Love, - og mangan Gang giver det af den høje Domstol Dødsdømte - Evighedsværd!

Kritiken dømte altsaa dengang "Götz v. Berlichingen" fra Livet.

Engang i Carit Etlars Ungdom, dengang han som en Kritiker skrev "overshakespeareise Shakespeare" blev gram i Hu over, at et af hans Folkeværker led en forsmædelig Omtale, - skrev han følgende:

Som Samson Goldschmidt ud i Kampen drog
Og paa Filistrene han vældig slog,
En hel Snes Stykker har han sikkert dræbt
Og det som Samson - med en Asens Kæft!
Han ligner dog ej ret den anden Jøde,
Dem Samson slog, blev ved at være døde -
Men alle dem Hr. Goldschmidt slog ihjel,
Befinder sig til Dato saare vel!

Og saaledes til Dato "Götz v. Berlichingen".

Inden disse Götz-Betragtninger afsluttes, blot en Bemærkning om den store Stab af magtfulde Skuespillertyper paa de nævnte tyske Hovedscener, der ligesom er fremtryllet af denne sceniske, folkelige Grødegrund, og som muliggør disse stærke Skuespils Opførelse. Götz's Fremstillinger, Eugen Klöpfer, Jannings Sidemand, hvor var han pragtfuld i fysisk Magtfulde, i Bredde og Lune, f. Ex. i Raadsherrescenen, hvor han overvældende behersker ikke alene Raadet og Landsknægtene, men det ganske Tilskuerhav! - Hvor er hele denne Vrimmel af Karakterskikkelser blevet af hjemme hos os fra Wiehernes, Phisters, Ryes, Hoedts, Niensens, Foersoms Tid, fra vort Kgl. Teaters Guldalder?

Er vor store Folkeskuespilkunst skrinlagt for bestandig? Vaagner Holger Danske en Gang i sit Mørkerum og træder frem i Lyset i nordisk Kraft? Men hvorfra skal Fornyelsen komme? - Ærgerrige Teatertalenter trives langt lettere af nærliggende Grunde i Storstaden, trænger sig hyppigt frem til Scenen i Byernes mindre Legemsfysik, medens Landets bedre udrustede og større anlagte Ungdom forstaaelig nok søger andre Veje. Enquête ud over Landet gennem Skoler, Højskoler, hvor tillige de Unges ydre Virkemidler kunde tages i Betragtning, før Staten mulig overtog deres Uddannelse for Folkets Scenekunst, vilde maaske kunne give en Fornyelse, der muliggjorde Genfødsel af vore egne Folkebilledværker, skabte nye, skabte Menighed, - Trangen til eget Folkescenehus. - I Tyskland har som omtalt Skolen i over 25 Aar med Grundighed gennem Landets Lærerforeninger grundet en Forening af ca. 20,000 Lærde- og Landsbyskoler, hvor hele Tysklands Skatkammer af Folkelitteratur og Eventyrspil gennemførtes allerede i de mindste Klasser, N.B. spillet ikke af Lærere og Voksne men af Børnene selv.

Saaledes opdages og fremkaldes mangt et Talent, der senere udvikles og sikres Scenen - en Skolebevægelse, som burde organiseres i Norden i ret Forstaaelse af, at Genfødselen maa begyndes fra Grunden.

Kong Lear.

Naar her anføres disse udenlandske Mestres Værker som Forbilleder for Folkescenen "det

danske Skuespilhus", saa sker det, fordi der ingen Lejlighed gives til at se vore egne nordiske Mestres. I Stockholm overværede jeg dog Nordmændenes Sejr under Bjørn Bjørnsøns Ledelse paa et svensk Teater før Verdenskrigen. Et Brus af Kraft, af Sejersmod, af folkelig Karakteristik, af Fortids Sød henrev Publikum til stormende Ovationer. Disse Størværker: "Væringerne i Miklagaard", "Sigurd Jorsalfar", "Keiser og Galilæer", - og andre nordiske Folkeværker som "Hakon Jarl", "Hasting", "Dronning Margrethe", "Inger fra Østraat", "Sigurd Slembe", "Peer Gynt" og m. a. vilde sikre deres Mestre Aarhundreders Levekraft, dersom disse Værker ikke nu skal dø ud i Folkebevidstheden, thi de kan leve, naar samme Mestres mere intime Samfundsdræmaer er glemte.

Kong Lears Premiere i Direktør Dr. phil. Kayslers Udførelse af Hovedfiguren paa "Volksbühne" imødesaas i stor Spænding i Berlin. Ja, hvem der havde gjort Shakespeares Digtning til grundigt Studium, ikke for som vore Shakespeareforskere at følge Digteren gennem hans Liv og Levned i Analyse og Tvivl, men for i tryk Beundring af dette faktisk foreliggende Kæmpeaandsværk at berige sit Indre ved denne altomfattende dybe Menneskekundskabs Folkedigtning.

Clara Longworth, en Amerikanerinde, har begejstret gjort denne engelske Digters Værker til sit Hovedstudium. Nylig udgav hun i Forlag hos Payot i Paris et betydningsfuldt Værk om "Giovanni Florio", en italiensk Apostel fra Englands Renæssance paa Dronning Elisabeths Tid, Giordano Brunos og Shakespeares Ven og Samtidige, saaledes en Samtids foreliggende Vidnesbyrd, istand til at sønderrive de mange Myter, der dynges op om de "Shakespeareske Værkers Autenticitet". Forfatterinden skriver: "Lad Florios Skrifter, hans aandfulde Redegørelse for hans store Samtidige aabne alles Øjne, vække glødende Begejstring og skabe Shakespeares Digtning nye Horisonter".

Intet Orkester før "Volksbühne"s Forestilling adspredte Tanken. Et enkelt dæmpet Gongonslag, pludseligt Mørke, et lydløst Sekund i det overfyldte Hus, og Tæppet gik op for dette Værk, som mange anse for den dramatiske Kunsts største. Den tyske Kritiker Julius Bab skriver herom: "Der findes næppe et andet Drama i Verdenslitteraturen med en saa stor Fylde af karakteriserede, interessante og betydelige Skikkelser, saa mange gribende Scener i kæmpende Sammenstød, saa mange fantastiske stemningssvangre Situationer, saa skønne, stærkt byggede Vers, saa aandfulde Ord. Men alt dette skildrer ikke dette Værks Under, er ingen Forklaring. Dette mægtige Skuespils Hemmelighed bunder, som ethvert ægte Kunstværks, i dets inderste Livscelle, i selve Kærnen, gennem hvis Udvikling alt andet opstaar. Selve *Mennesket* er Kærnen i dette, som i de øvrige Shakespeares-Værker.

Og saaledes smededes for vort Blik i skæbnsvangre Øjeblikke deroppe fra Scene til Scene Storhedsbilledet, det rent menneskelige hos denne Kongefader i hele hans enkle Følelsesvælde, afklædt alle Tiders Udpyntning - Mennesket - en Urkraft hævet op over hans egen Tid, alle Tider ved den storladne, enkle Patos, som til Tider naar det Sublime, og dog forblev han "Mennesket" midt i det brogede, stærkt bevægede Milieu, - det store, helstøbte Menneske med Hjertets Hammerslag - til sidst det eneste Menneske, som man forstaar maa blive sin egen og alle hans Nærmestes, alle Omgivelsernes Skæbne. Der sad jeg - som de mange flygtige Generationer før mig, saaledes som de vil blive ved at glide forbi dette Menneskekunstens Standardværk, løftes, henrives - eller kritisere - uden at Kong Lear berøres deraf.

Kayslers første Oprin syntes en Skuffelse, efter Bassermanns fantastisk storladne Eventyrtyran, fordi Kayslers, helt paa det menneskeligt anlagte Figur, i Begyndelsen savnede den engelske

Konges Værdighed. Hans brede slingrende, lidt usikre Gang, hans ovenud ubeherskede Vredessorg over Yndlingsdatterens Kulde, savnede Højhed. Men i de følgende Optrin - tyve ialt - voksede Kaysler maal- og selvbevidst, til han i den højeste Menneskenød og Fortvivlelse virkede overvældende ægte. - Alt det øvrige var vist udmærket, vægtig Diktion, de tre Døtre stærkt individualiserede, til Tider spillende ud til det yderste. Dekorationerne maa omtales, de nu rimeligvis af Sparsommelighedshensyn mest anvendte paa tyske Scener: Hvide Lærredsmure med gotisk udskaarne Spidsbueaabninger, som antyder Slotsmure, sorte Katafalktæpper hænger overalt som i Gr. Schauspielhaus' Götz' Opførelse, - i Staatstheater og i flere andre Teatre, - skarpt herimod henstillede hvide Trapper, hvide Søjler, Bannere, brændende Fakler, Lanterner, som tilsammen fremkalder stærke Virkninger, - der maaske bedst passer til disse fjerne Fortidsværker, fremmer Illusionen. Den Scene, hvori Gloucester blindes, virkede i hele sin Gru med monumental Styrke. De frie Egne, Heder, Høje, Dowers Klipper og Marker griber illuderende trods deres primitive grovtilhugne Enkelthed.

De sidste Sceners Grupperingskunst, stigende i Rækkefølge til Slutningen, - blev det Bedste. I den blege Nattedæmring sænkedes de mange Kampbannere fra den højnede Baggrund af harniskklædte Hærførere, som mørke, farveløse Sørgefaner, tilhyllende Sagaen over den døde Kong Lear, hvis store Menneskehjerte brast i Dødsstunden, medens han med Armene udbredt inde fra Scenen over sin myrdede Yndlingsdatter fra hendes Isse til hendes Fod i Magtfylde synes selve Gudfader, der sørgende favner sin hele blødende Jord.

----- 0000000 -----